

ปัญหาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาท
ในคดีอาญา ศึกษาพื้นที่ ตำบลพังเคน
อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี*
Mediation Problems in Criminal Cases:
A Study of the Phang Khen Subdistrict,
Na Tan District, Ubon Ratchathani
Province*

อภิรักษ์ ศรีศิริ**

Apinan Srisiri

■ บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาแนวคิด หลักการการกำหนดความผิดทางอาญาและไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาท ความผิดทางอาญายกยอความได้รวมถึงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องและศึกษาปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการพัฒนากฎหมายอาญาและการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในทางอาญาในพื้นที่ตำบลพังเคนอำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยใช้เครื่องมือศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก (1) การศึกษาจากวรรณกรรม (2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแบบเจาะจงตัวบุคคล จำนวน 18 คน และ (3) การจัดประชุมระดมสมองผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวน 11 คน จากการศึกษา พบว่า มีกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทหลายฉบับในพื้นที่ส่งผลต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ได้แก่ (1) ความสับสนในขอบเขตอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายและความซ้ำซ้อนของหน่วยงาน (2) ปัญหาการบ้ายเบี่ยงไม่ดำเนินการตามกฎหมาย เนื่องจากมีหลายภาคส่วนในการ

* บทความวิจัยนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง ปัญหาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญา ศึกษาพื้นที่ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2566

** รองศาสตราจารย์ ดร. หมวกกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Associate Professor, Dr., Subject: Criminal Law and Justice Process, Faculty of Law, Ubon Ratchathani University

Received: 26 December 2024 Revised: 6 May 2025 Accepted: 16 May 2025

ดำเนินการ และ (3) ปัญหาในการปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมายโดยเฉพาะประชาชนเกิดความสับสนและความไม่ชัดเจนในการปฏิบัติตามและประการสำคัญจากการวิเคราะห์ปัญหาการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในคดีอาญาในตำบลพังเคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานีพบว่า ประชาชนในพื้นที่ ต.พังเคน อ.นาดาล จ.อุบลราชธานี ขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในทางอาญา โดยเฉพาะลักษณะความผิดทางอาญาที่สามารถเข้าสู่กระบวนการใกล้เคียงได้ และประเด็นเกี่ยวกับการใกล้เคียงข้อพิพาท เช่น คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียงต้องมี ความเป็นกลาง ได้รับการยอมรับจากคู่กรณี การรักษาความลับข้อเท็จจริงในเรื่องพิพาท ความน่าเชื่อถือของบุคลากรและหน่วยงาน รวมถึงความเข้าใจถึงขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทได้ ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ การส่งเสริมระบบนิเวศเรียนรู้ทางกฎหมาย (Legal Learning Ecosystem: LLE) ให้เกิดขึ้นในชุมชน ผู้ชุมชนประชาชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมายและเข้าใจกฎหมายและกระบวนการใกล้เคียงข้อพิพาท และการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการใกล้เคียงข้อพิพาท พ.ศ. 2562

คำสำคัญ: การใกล้เคียง, ข้อพิพาท, คดีอาญา

■ Abstract

This research aims to study the concepts, principles of criminal offense determination

and dispute mediation, focusing on compoundable criminal offenses, as well as related laws, regulations, and rules. Moreover, obstacles in criminal mediation together with analysis and recommendations for improvement of criminal law and criminal dispute resolution processes in the Phang Khen subdistrict, Na Tan district, Ubon Ratchathani province, are of interest for enhancing their effectiveness. The study primarily employed qualitative research methodologies, including: 1) literature reviews, 2) structured in-depth interviews via purposive sampling of 18 key informants, and 3) a brainstorming focus group with 11 local stakeholders. The study revealed that numerous laws, regulations, and rules governing dispute resolution in the area practically affect criminal mediation, leading to 1) confusion regarding legal jurisdictions and overlapping agency responsibilities, 2) problems with the avoidance of legal enforcement due to the involvement of multiple sectors, and 3) difficulties in adhering to legal procedures, particularly among citizens who experience confusion and uncertainty. Significantly, the analysis of criminal dispute resolution problems in Phang Khen subdistrict, Na Tan district, Ubon Ratchathani province, indicated that local residents lacked fundamental knowledge about criminal mediation processes, especially regarding which types of criminal

offenses are eligible for mediation. They also lacked an understanding of mediation-related issues such as the required impartiality of mediators, acceptance by disputing parties, confidentiality of dispute facts, credibility of personnel and agencies, and comprehension of the entire mediation process. Therefore, the recommendations include promoting a Legal Learning Ecosystem (LLE) within the community to ensure that community leaders and citizens recognize the importance of legal compliance and understand the law and dispute resolution processes. In addition, the revisions, amendments, or repeals of laws, regulations, and rules to align with the Dispute Mediation Act B.E. 2562 (2019), should be considered.

Keywords: Mediation, Dispute, Criminal Case

■ ความเป็นมาของสภาพปัญหา

สถานการณ์ในกฎหมายอาญาประเทศไทย รวมถึงพระราชบัญญัติต่าง ๆ นั้นเน้นการลงโทษอาญามากเกินไป จำนวนบทบัญญัติที่มีโทษทางอาญามากกว่า 350 ฉบับ กฎหมายที่มีบทลงโทษทางอาญามักจะลงโทษด้วยการจำคุกมากกว่าการปรับ และในปัจจุบันโทษปรับก็ไม่สอดคล้องกับความเสียหายและต้นทุนในการบังคับใช้กฎหมายอาญา ซึ่งปัจจุบันต้นทุนโดยเฉลี่ยของการดำเนินคดีอาญาของรัฐประมาณ

76,600 บาทต่อคดี (Somkiat Tangkitvanich, 2554, p. 70) นอกจากนี้ ปัญหาที่สะสมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ ปริมาณข้อพิพาทในคดีอาญามีมากกฎหมายอาญาเพื่อและกฎหมายที่มีโทษทางอาญามีจำนวนมาก ส่งผลทำให้เกิดปัญหาล้นเรือนจำ และประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม จากการศึกษาพบว่า สถิติชั้นก่อนพิจารณาคดีอาญา มีข้อพิพาทเกิดขึ้นในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ในปี 2563-2564 มีแนวโน้มสูงขึ้น เช่น ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ การฉ้อโกง การลักทรัพย์ ลิดความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด นอกจากนี้สถิติชั้นพิจารณาคดีอาญา มีแนวโน้มสูงขึ้นเช่นกัน ดังนั้น รัฐเองก็พยายามแก้ไขปัญหเหล่านี้ด้วยการออกแบบระบบหรือกลไกเพื่อแก้ไขปัญหาดัง ๆ หลากหลาย เช่น การชะลอการฟ้อง การหันเหผู้กระทำความผิดจากกระบวนการยุติธรรม การนำโทษอื่นมาใช้แทนโทษทางอาญา รวมถึงการนำแนวคิด หลักการการไกล่เกลี่ย ระงับข้อพิพาทมาใช้ เพื่อลดปริมาณคดีสู่ศาลลดน้อยลงลดปัญหาความขัดแย้ง ลดการใช้งบประมาณแผ่นดิน ที่สำคัญลดปัญหาล้นเรือนจำ เพื่อเสริมสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันจะมีการนำหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญามาใช้ จากการศึกษา ยังพบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีอาญาในประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2565 มีผลการไกล่เกลี่ยคดีอาญาไม่สำเร็จ จำนวนกว่า 11,237 คดี (Strategy and Planning Division, Monitoring and Evaluation Group, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Justice, 2565) จากสถิติดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นพื้นฐานว่าในปัจจุบันมีคดีอาญาเกิดขึ้นจำนวนมากในแต่ละปี รัฐเองก็พยายาม

แก้ไขปัญหาล่าช้าด้วยการออกแบบระบบหรือกลไกเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น การชะลอการฟ้อง การหันเหผู้กระทำออกจากกระบวนการยุติธรรม การนำโทษอื่นมาใช้แทนโทษทางอาญา รวมถึงการนำแนวคิดหลักการการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทมาใช้เพื่อลดปริมาณคดีสู่ศาลลดน้อยลง ลดปัญหาความขัดแย้ง ลดการใช้งบประมาณแผ่นดิน ประการสำคัญสามารถลดปัญหานักโทษล้นเรือนจำได้

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลายลักษณะดังกล่าวมาจึงสามารถช่วยให้รัฐลดต้นทุน งบประมาณของรัฐด้วย อาทิ การยกเลิกโทษทางอาญาสำหรับความผิดอาญาบางลักษณะ การลงโทษจำคุกเฉพาะเท่าที่จำเป็น ใช้กับความผิดอาญาร้ายแรง รวมถึงการเบี่ยงเบนผู้กระทำออกจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างเช่นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา จึงถูกนำมาพิจารณาดำเนินการให้เกิดผลกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ผลของการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่เมื่อเทียบกับสัดส่วนของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ยังไม่บรรลุสำเร็จก็มีสัดส่วนแตกต่างกันมาก รวมถึงการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่สำเร็จลงด้วยหน่วยงานภาครัฐ อาทิ ศาลยุติธรรม การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยระบบกลไกของภาคประชาชนในพื้นที่ตามกฎหมาย ระเบียบที่เกี่ยวข้องมักไม่สำเร็จ

ปัญหาความไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงทำให้นักวิจัยมีความสนใจในการศึกษาปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาว่าเกิดหรือมีปัญหายังไร โดยเลือกพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีปัญหาข้อพิพาทคดีอาญาโดยนำประเด็นปัญหาที่เห็นร่วมกันจันทามติในแก้ไขหาทางออกเพื่อระงับข้อพิพาททางอาญาจากที่ประชุมของผู้นำชุมชนเป็นฐานตัวอย่างในการศึกษาวิเคราะห์ประกอบการวิจัยนี้ด้วย ได้แก่ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับการรุกร้าที่ดิน ความผิดเกี่ยวกับการพนัน การลักขโมยอันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิด หลักการ ระบบ และกลไกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาทั้งในพื้นที่และภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นด้วย

■ วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาแนวคิด หลักการการกำหนดความผิดทางอาญาและไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทความผิดทางอาญา อันยอมความได้ รวมถึงกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาโดยเฉพาะพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี
3. วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการพัฒนากฎหมายอาญาและการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญาในพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

■ ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา: ศึกษาประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อันเกี่ยวเนื่องกับ

ความผิดทางอาญา กฎหมายที่มีโทษทางอาญา วิธีพิจารณาความอาญา และระเบียบ ข้อบังคับ เกี่ยวกับการไต่สวนข้อพิพาท การยอมความ ในทางอาญา ได้แก่ ความผิดทางเกี่ยวกับ ยาเสพติด ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับการลักลอบ ที่ดิน ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับการพนัน ความผิดทางอาญาเกี่ยวกับการลักขโมย และความผิดทางอาญาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตพื้นที่: ศึกษาพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตระยะเวลา: เวลาในการศึกษาวิจัย 1 ปีนับแต่โครงการได้รับการอนุมัติ

■ เครื่องมือในการศึกษา

โครงการวิจัยฯ นี้ใช้เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการศึกษาที่สำคัญ คือ (1) การศึกษาทบทวนวรรณกรรมต่างๆ ได้แก่

จำนวน 11 คน โดยจัดประชุมระดมสมอง ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิด หลักการในการไต่สวนข้อพิพาท

■ กรอบแนวคิด หลักการในการศึกษา

แนวคิด หลักการต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน จากซ้ายมือไปขวามือตามภาพ เนื่องจากแนวคิด หลักการเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาระบบ และกลไกในการไต่สวนข้อพิพาททางอาญา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

■ ผลคาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจแนวคิด หลักการกำหนดความผิดทางอาญาและไต่สวนข้อพิพาทในทางอาญา รวมถึงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ

งานวิจัย บทความวิชาการ ตำรา และเอกสาร ทางวิชาการที่น่าเชื่อถือ (2) การสัมภาษณ์โดยใช้ การสัมภาษณ์มีโครงสร้างแบบเจาะจงตัวบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้แทนหน่วยงานไต่สวนข้อพิพาท ในพื้นที่ศึกษา และผู้แทนประชาชนในพื้นที่ จำนวน 18 คน และ (3) การจัดประชุมระดมสมอง

2. เข้าใจปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในการไต่สวนข้อพิพาทในทางอาญา โดยเฉพาะพื้นที่ตำบล พังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

3. ได้บทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะแนวทาง ในการพัฒนากฎหมายอาญาและไต่สวนข้อพิพาทในทางอาญาในพื้นที่ตำบล

พังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี
ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

■ คำถามในการศึกษา

แนวคิด หลักการการกำหนดความผิดทางอาญาและใกล้เคียงระดับข้อพิพาทความผิดทางอาญานัยยอมความได้ รวมถึงกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างไร สามารถนำมาใช้ในพื้นที่ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานีอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคการระดับข้อพิพาทในทางอาญาหรือไม่อย่างไร มีแนวทางการพัฒนาการใกล้เคียงระดับข้อพิพาททางอาญาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้อย่างไร

■ คำนิยามปฏิบัติการ

ความผิดทางอาญา หมายถึง ความผิดทางอาญาต่อแผ่นดิน ความผิดทางอาญานัยยอมความได้ในประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญา

การใกล้เคียงระดับข้อพิพาททางอาญา หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกันระดับข้อพิพาททางอาญาตามที่กฎหมายอาญาหรือพระราชบัญญัติที่มีโทษทางอาญาเปิดช่องให้กระทำได้ โดยมีผู้ใกล้เคียงหรือไม่ก็ได้

■ บัณฑิตการศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในคดีอาญาเท่านั้น ไม่รวมคดีแพ่ง คดีปกครอง

ศึกษาเฉพาะความผิดทางอาญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานีเท่านั้น โดยผู้กระทำ ผู้เสียหายจะเป็นคนที่อาศัยในตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานีหรือไม่ก็ได้

■ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง ปัญหาการใกล้เคียงระดับข้อพิพาทในคดีอาญา ศึกษาพื้นที่ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานีนี้ พบว่า การใกล้เคียงระดับข้อพิพาทโดยชุมชนอย่างมีสมานฉันท์นั้น ต้องใช้ทุนของชุมชน คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางการและไม่เป็นทางการ และอาสาสมัครในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดเป็นกระบวนการใกล้เคียงชั้นในชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนโดยใช้หลักการต่าง ๆ คือ ความพึงพอใจ ความโปร่งใสความเป็นกลาง การประสานงาน การมีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์ การลดขั้นตอนความเป็นเครือญาติ ความยืดหยุ่น และความรู้เพื่อให้ชุมชนเป็นชุมชนสมานฉันท์ (Srisran and Polpanthin, 2017, p. 1959) อุปสรรคสำคัญของการใกล้เคียงในพื้นที่ชนบท ได้แก่ การไม่ยอมรับของคู่กรณี โดยเฉพาะในคดีที่มีผลกระทบต่อศีลธรรม เช่น คดีล่วงละเมิดทางเพศ อิทธิพลของวัฒนธรรมและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งอาจทำให้การใกล้เคียงเกิดความไม่เป็นธรรม ขาดแคลนงบประมาณและทรัพยากรในการสนับสนุนกลไกการใกล้เคียง (Somchai Srisombat, 2022, p. 45-67) นอกจากนี้ การใกล้เคียงข้อพิพาทในคดีอาญาของศาลจังหวัดสิงห์บุรีจากการที่ไม่มีบทบาทยุติมารองรับการใกล้เคียงข้อพิพาท

คดีอาญาในชั้นศาลโดยเฉพาะ ทำให้แต่ละศาลต้องบริหารจัดการคดีกันตามบริบทของศาล หากจะกำหนด เป็นบทบัญญัติการไกล่เกลี่ยคดีอาญาโดยตรงให้มีสภาพบังคับใช้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์และเพิ่มประสิทธิภาพมากขึ้น (Palida Kannarit & Pavinee Praithong, 2011, p. 118) และยังพบปัญหา อุปสรรคของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ปัญหา อุปสรรคของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน 5 ด้าน (1) ด้านผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (2) ด้านสถานที่ (3) ด้านการดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (4) ด้านกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และ (5) ด้านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง (Prangrat Kaekpheng, 2023, p. 223-231)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเรื่อง ปัญหาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญา ศึกษาพื้นที่ ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานีนี้ นอกจากจะวิเคราะห์ให้เห็นปัญหาอุปสรรค อันจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบ และกลไกในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพื้นที่แล้วยังมีประเด็นวิเคราะห์เกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายอาญาและปัญหาการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาก็หลายประการ โดยนำไปประกอบกับหลักแนวคิดในการดำเนินคดีอาญา แนวคิดในการกำหนดความผิดทางอาญา แนวคิดหลักการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา รวมถึงกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วยมาวิเคราะห์ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมยังไม่พบมีการศึกษาริวิเคราะห้ปัญหาทางกฎหมายในประเด็นเหล่านี้

■ ผลการศึกษาและอภิปรายผล

1. แนวคิด หลักการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาท

การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในการศึกษานี้มุ่งศึกษาคดีอาญาเป็นหลัก จากการศึกษาลักษณะความผิดทางอาญา พบว่า ความผิดอาญาที่จะอยู่ในขอบเขตการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญาได้นั้น โดยหลักสามารถทำได้เพียงความผิดทางอาญาต่อส่วนตัว คู่กรณีสามารถยอมความหรือระงับคดีอาญาได้ ความผิดอาญาต่อรัฐไม่สามารถเข้าสู่การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทได้ด้วยเหตุผลสืบเนื่องมาจากเจตนารมณ์ของการกำหนดลักษณะความผิดอาญา อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทก็สามารถมีได้ทั้งไม่ต้องมี คนกลางหรือต้องอาศัยคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กรณีที่ 1 การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทโดยไม่มีคนกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งเกิดขึ้นจากความประสงค์ของคู่พิพาท คู่กรณีที่เข้าระดับข้อพิพาทระหว่างกันภายใต้กฎหมายกำหนดให้กระทำได้ กรณีที่ 2 การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทโดยมีคนกลางในการไกล่เกลี่ย ซึ่งเกิดขึ้นจากความประสงค์ของคู่กรณีที่จะนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยอาศัยคนกลางภายใต้กฎหมายกำหนดให้กระทำได้ ซึ่งคนกลางที่จะทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ควรมีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ (1) เป็นบุคคลที่คู่พิพาทยอมรับ (2) มีความรู้เข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายอย่างถูกต้อง และกำหนดประเด็นพิพาทในทางอาญา และ (3) มีความเป็นกลางในการไกล่เกลี่ย ปราศจากอคติ ซึ่งอาจเป็นคนกลางในชุมชน หรือที่กฎหมายกำหนดให้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาท

2. การวิเคราะห์ปัญหาการใกล้เกลี่ยระยะข้อพิพาทในคดีอาญา

2.1 การวิเคราะห์ปัญหาการใกล้เกลี่ยระยะข้อพิพาทกับแนวคิด หลักการเกี่ยวกับคดีอาญา

ผลการศึกษาแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญา ซึ่งมีอยู่ 3 หลักการที่สำคัญ ได้แก่ หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ (Public prosecution principle) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย (Private prosecution principle) หลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular prosecution principle) พบว่า กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยได้นำแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐมาใช้เป็นหลักการสำคัญ ส่วนหลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายและหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนถูกนำมาใช้เสริมให้มีประสิทธิภาพเพื่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เหมาะสมกับประเทศไทย โดยจุดเน้นแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กล่าวคือ รัฐในนามหน่วยงานรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่อำนาจหน้าที่ในการสืบสวน สอบสวน พิจารณาคดี รวมถึงบังคับโทษในทางอาญาสำหรับความผิดทางอาญาที่รัฐเป็นผู้เสียหาย รวมถึงความผิดอันยอมความได้ที่ผู้เสียหายประสงค์เจ้าหน้าที่รัฐดำเนินการ ทั้งนี้ ตามขั้นตอนการดำเนินคดีอาญา ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ผู้เสียหายได้เข้ามามีส่วนร่วมกับคดีอาญาตั้งแต่ต้นทาง นอกจากนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญายังเปิดช่องให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมกับการเริ่มต้นคดีอาญา ซึ่งเป็นความผิดต่อรัฐได้ โดยเปิดช่องให้มี

การกล่าวโทษได้อีกด้วย ซึ่งความผิดทางอาญาส่วนใหญ่ที่บัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติอื่น ๆ ที่มีโทษทางอาญามักเป็นความผิดอาญาต่อรัฐอีกด้วย

สำหรับความผิดทางอาญาอีกลักษณะเป็นความผิดทางอาญาต่อส่วนตัวหรือความผิดอาญาอันยอมความได้ ที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามุ่งให้ผู้เสียหายที่แท้จริงจากความผิดอาญาส่วนตัวมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สำคัญ อาทิ การนำคดีอาญาส่วนตัวเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยการร้องทุกข์ตามระเบียบดังปรากฏในมาตรา 2 (4) กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้คดีเข้าสู่การรับรู้ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องการยอมความหรือระงับข้อพิพาทในทางอาญาได้ดังปรากฏในมาตรา 35 ประกอบมาตรา 39 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการตามมาตรา 36 เป็นต้น ล้วนสะท้อนให้เห็นแนวคิด หลักการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยได้นำแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายมาใช้อย่างจริงจัง นอกจากนี้ นักวิจัยยังเห็นว่า การพิจารณาถึงสถานะความเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงในความผิดส่วนตัวที่กฎหมายคุ้มครองเป็นสิ่งสำคัญประกอบด้วย โดยผู้เสียหายที่แท้จริงต้องไม่ใช่ผู้มีส่วนร่วมหรือก่อให้เกิดการกระทำความผิดอาญาหรือยินยอมให้มีการกระทำความผิดต่อตน จึงจะสามารถเข้าสู่กระบวนการใกล้เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาได้

อย่างไรก็ตาม การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในทางอาญาจะสำเร็จลงได้หรือไม่ มีปัจจัยสำคัญคือ ความยินยอมของผู้เสียหายที่แท้จริงในการสมัครใจเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญา เพราะหากผู้เสียหายที่แท้จริงไม่ประสงค์จะเข้าไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในทางอาญาที่ตนเองได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทย่อมไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามแนวคิด หลักการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ อีกประการ คือ ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดก็ต้องมีความประสงค์เข้าสู่กระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาเช่นกัน ซึ่งในพื้นที่ศึกษาตำบลพังโคน มีตัวอย่าง การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญาอันเนื่องมาจากผู้เสียหายที่แท้จริง ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดไม่ยินยอมเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท จึงทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่สำเร็จผล (Legal Assistance Center, Faculty of Law, Ubon Ratchathani University, 2565)

ประการสำคัญแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายควบคู่กับความผิด

ทางอาญาต่อส่วนตัว จึงเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครอง ดังนั้นการนำคดีอาญาอันเป็นความผิดทางอาญาความยอมความได้ในลักษณะต่างๆ เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา นักวิจัยเห็นว่าแนวคิด หลักการ และกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในความผิดอาญาอันยอมความได้จึงไม่ขัดหรือแย้งกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระแสหลัก ในขณะเดียวกันกลับเป็นการหนุนเกื้อให้มีการนำกระบวนการยุติธรรมกระแสเสริมเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สร้างความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมได้อีกช่องทางหนึ่ง ลดภาระทั้งบุคลากร ภาระงาน และงบประมาณของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

2.2 วิเคราะห์ปัญหาการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญาพื้นที่ ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี

1) ข้อมูลสำรวจและวิเคราะห์ความรู้พื้นฐานของประชาชนในบ้านด่านหม่วน ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี

ตารางที่ 1 ข้อมูลสำรวจความรู้พื้นฐานของประชาชนในบ้านด่านหม่วน ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อ	คำถาม	น้อยมาก (ร้อยละ)	ปานกลาง (ร้อยละ)	มาก (ร้อยละ)
1	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญา ในระดับใด	70.00	30.00	
2	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะความผิดทางอาญาต่าง ๆ ในระดับใด	60.00	40.00	
3	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญาที่ยอมความไม่ได้ ในระดับใด	70.00	30.00	
4	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญายอมความได้ ในระดับใด	75.00	25.00	
5	การทำร้ายร่างกายผู้อื่น ท่านเห็นว่าควรเป็นความผิดที่ยอมความได้ ท่านเห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ในระดับใด	35.00	40.00	25.00
6	การบุกรุกที่ดินของผู้อื่น ท่านเห็นว่าควรเป็นความผิดที่ยอมความได้ ท่านเห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ในระดับใด	20.00	65.00	15.00
7	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด	75.00	10.00	15.00
8	หากท่านเป็นผู้เสียหาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ท่านรู้หรือไม่ ทราบขั้นตอนในการนำข้อพิพาทเข้าสู่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด	75.00	15.00	10.00
9	ท่านคิดว่า หากความผิดทางอาญา สามารถไกล่เกลี่ยได้ จะเกิดประโยชน์ต่อคู่กรณีหรือต่อชุมชน ในระดับใด	20.00	50.00	30.00

หมายเหตุ. จากนักวิจัยรวบรวมและจัดทำเอง

จากข้อมูลข้างต้น ชี้ภาพรวมให้เห็นว่าประชาชนและตัวแทนผู้นำชุมชน ซึ่งรวมถึงผู้เคยเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคดีอาญาในบ้านด่านหม่วน ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้ ข้อ 1 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอาญา ในระดับน้อยมาก ข้อ 3 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญาที่ยอมความไม่ได้ในระดับใด ในระดับน้อยมาก ข้อ 4 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญายอมความได้ในระดับใด ระดับน้อยมาก ข้อ 7 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาในระดับใด ระดับน้อยมาก ข้อ 8 หากท่านเป็นผู้เสียหาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ท่านรู้หรือไม่ ทราบขั้นตอนในการนำข้อพิพาทเข้าสู่ไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด อยู่ระดับน้อยมาก ซึ่งปัจจัยจากคำถาม 5 ข้อดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญาไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในพื้นที่ แม้ประชาชนจะเห็นว่าหากความผิดทางอาญาสามารถไกล่เกลี่ยได้ จะเกิดประโยชน์ต่อคู่กรณีหรือต่อชุมชน ในระดับปานกลางถึงมากตามข้อ 9 ก็ตาม ซึ่งอย่างน้อย ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญานำมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดขึ้นในพื้นที่

2) ข้อมูลสำรวจและวิเคราะห์ความรู้พื้นฐานของประชาชนในบ้านหนองหอย ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ตารางที่ 2 ข้อมูลสำรวจความรู้พื้นฐานของประชาชนในบ้านหนองหอย ตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อ	คำถาม	น้อยมาก (ร้อยละ)	ปานกลาง (ร้อยละ)	มาก (ร้อยละ)
1	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายอาญา ในระดับใด	6.25	75.00	18.75
2	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะความผิดทางอาญาต่างๆ ในระดับใด	18.75	68.75	12.50
3	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญาที่ยอมความไม่ได้ ในระดับใด	12.50	75.00	12.50
4	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญายอมความได้ ในระดับใด	18.75	62.50	18.75
5	การทำร้ายร่างกายผู้อื่น ท่านเห็นว่าควรเป็นความผิดที่ยอมความได้ ท่านเห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ในระดับใด	12.50	25.00	62.50
6	การบุกรุกที่ดินของผู้อื่น ท่านเห็นว่าควรเป็นความผิดที่ยอมความได้ ท่านเห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว ในระดับใด	0.00	50.00	50.00
7	ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด	18.75	62.50	18.75
8	หากท่านเป็นผู้เสียหาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ท่านรู้หรือไม่ ทราบขั้นตอนในการนำข้อพิพาทเข้าสู่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด	18.75	68.75	12.50
9	ท่านคิดว่า หากความผิดทางอาญา สามารถไกล่เกลี่ยได้ จะเกิดประโยชน์ต่อคู่กรณีหรือต่อชุมชน ในระดับใด	12.60	18.75	68.75

หมายเหตุ. จากนักวิจัยรวบรวมและจัดทำเอง

ข้อมูลข้างต้น ชี้ให้เห็นภาพรวมว่า ประชาชนในบ้านหนองหอย ตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ประชาชนและตัวแทนผู้นำชุมชน ซึ่งรวมถึงผู้เคยเป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและคดีอาญาดังนี้ ข้อ 1 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายอาญา ในระดับปานกลาง ท่านมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะความผิดทางอาญาต่างๆ ในระดับใด ระดับปานกลาง ข้อ 3 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญาที่ยอมความไม่ได้ในระดับใด ในระดับปานกลาง ข้อ 4 ท่าน มีความรู้เกี่ยวกับความผิดอาญายอมความได้ ในระดับใด ระดับปานกลาง ข้อ 7 ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย

ข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด ระดับปานกลาง ข้อ 8 หากท่านเป็นผู้เสียหาย ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ท่านรู้หรือไม่ ทราบขั้นตอนในการนำข้อพิพาทเข้าสู่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ในระดับใด อยู่ระดับปานกลาง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งปัจจัยจากคำถาม 9 ข้อดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในพื้นที่ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในพื้นที่ยังเห็นว่าหากความผิดทางอาญา สามารถไกล่เกลี่ยได้ จะเกิดประโยชน์ต่อคู่กรณีหรือต่อชุมชน ในระดับมากตามข้อ 9 ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวถือเป็น

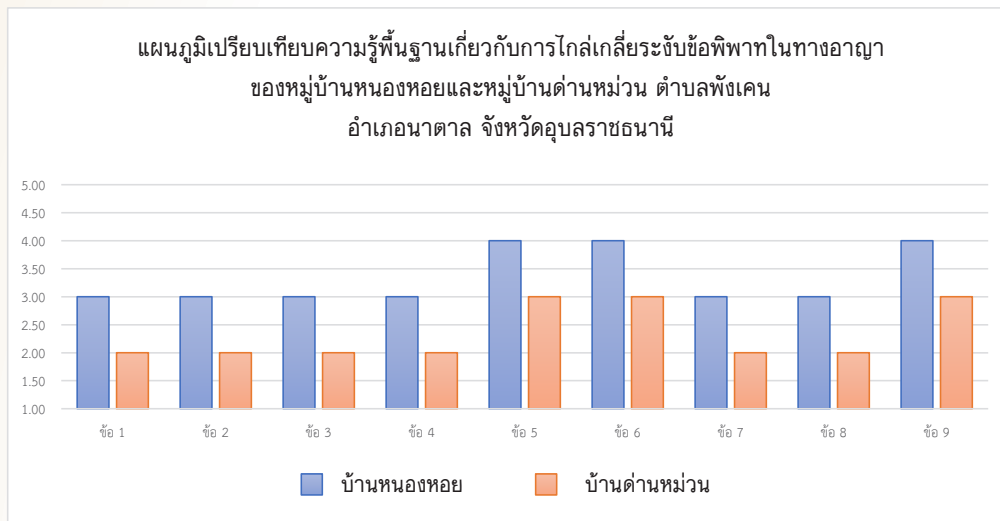
จุดเริ่มต้นที่ดีที่ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญานำมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และผู้วิจัยยังเห็นว่า พื้นที่บ้านหนองหอยมีแนวโน้มที่ประสบผลสำเร็จเป็นหมู่บ้านต้นแบบในการนำกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญาไปใช้ในพื้นที่ด้วย

นอกจากนี้ เพื่อให้ระดับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญาระหว่างหมู่บ้านหนองหอยและหมู่บ้านด่านหม่วน ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผลของระดับความแตกต่างนี้เป็นเพียงชี้ผลชี้ให้เห็นภาพความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาททางอาญาของผู้นำชุมชน ประชาชน

ทั่วไปสำหรับคำถามข้อที่ 1-9 เท่านั้น ซึ่งพบว่า ภาพรวมหมู่บ้านหนองหอยมีระดับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญาอยู่ในระดับดีกว่าภาพรวมบ้านด่านหม่วน

การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ยังมีประเด็นเกี่ยวเนื่องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เช่น ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ย คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความเป็นกลาง ได้รับการยอมรับจากคู่กรณี การรักษาความลับข้อเท็จจริงในเรื่องพิพาท ความน่าเชื่อถือของบุคลากรและหน่วยงาน รวมถึงความเข้าใจถึงขั้นตอนตั้งแต่ต้นจบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทได้ รวมถึงผลทางกฎหมาย

ภาพที่ 1 แผนภูมิเปรียบเทียบความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญา 2 หมู่บ้าน

หมายเหตุ. จากนักวิจัยรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์และจัดทำเอง

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาทั้งสองหมู่บ้าน ในภาพรวมยังถืออยู่ในระดับความรู้ปานกลางค่อนข้างน้อยมาก ประกอบข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนของทั้งสองหมู่บ้าน จำนวน 15 คน ให้ความเห็นในทิศทางเดียวกัน ดังนี้ (1) ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา (2) ไม่เข้าใจระบบ กลไก และขั้นตอนในการปฏิบัติในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาว่าต้องดำเนินการอย่างไรให้ครบถ้วนตั้งแต่เริ่มต้นถึงสิ้นสุดกระบวนการให้เกิดความถูกต้องและมีผลทางกฎหมาย (3) ความเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของตนในการไกล่เกลี่ยพิพาทเนื่องจากที่ผ่านมาส่วนใหญ่เกิดจากความใส่ใจของผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และตัวแทนชุมชนที่มักเข้าไกล่เกลี่ยระงับเหตุผ่านผู้นำชุมชน นัดประชุมร่วมกันระหว่างคู่กรณี ผู้นำชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน และ (4) การตระหนักรู้ของประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังไม่ทราบว่ามีพื้นที่ของตำบล พังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชน นอกจากนี้ จากศึกษาประชาชนยังขาดความมั่นใจ ความน่าเชื่อถือของคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ต้องมีความเป็นกลาง ไม่เข้าข้างกัน และมีความซื่อสัตย์ และรักษาความลับของคดีด้วย

วิเคราะห์โดยสรุปทั้งสองหมู่บ้าน คือ บ้านด่านหม่นและบ้านหนองหอย อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี มีปัญหา อุปสรรค

ในการเข้าถึงการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทในทางอาญา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในทางอาญา (Access to Criminal Justice) และเป็นส่วนสำคัญในการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ข้อ 16 อาทิ ยังขาดการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ขาดขั้นตอนปฏิบัติงานในกระบวนการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทที่ต้องกระทำสามารถเข้าถึงได้ง่าย รวมถึงขาดบรรยากาศการเรียนรู้กฎหมายใกล้ตัวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงาน ผู้นำชุมชนภาพรวม (Community Leaders and Residents of Ban Dan Muan and Ban Nong Hoi, August 6, 2023) พบว่า ประชาชนทั่วไปยังไม่สนใจอยากเรียนรู้กฎหมายมากแตกต่างกับผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ให้ความสนใจเป็นอย่างดี เนื่องจากประชาชนเห็นว่า กฎหมายไม่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน และรายได้ รวมถึงภารกิจในแต่ละวันไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ในกรณีมีการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายจากหน่วยงานของรัฐ เว้นแต่ประชาชนมีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นกับตัวเองหรือญาติพี่น้อง จึงหันมาให้ความสนใจอยากรู้อยากปรึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงาน ดังนั้น ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลพังโคน อำเภอนาดาล จังหวัดอุบลราชธานี จึงมักมีประชาชนเข้ามาปรึกษากฎหมายในเรื่องที่ตนเองอยากรู้มีปัญหามากกว่าการเข้ามาติดต่อขอไกล่เกลี่ยเพื่อระงับข้อพิพาท

และจากการศึกษายังพบว่า การใกล้เคียงข้อพิพาทนอกจากต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของผู้มีอำนาจแล้ว การสร้างบรรยากาศในชุมชนให้รู้จักเคารพสิทธิของกันและกัน การสร้างความสามัคคีในชุมชนให้เกิดขึ้น รวมถึงประชาชนในชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นการทำหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ในชุมชนเป็นอีกปัจจัยที่จะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยระดับพิพาทในชุมชนประสบผลสำเร็จได้ (Brainstorming Session, Community Leaders and Residents in Phang Khen Subdistrict, Na Tan District, January 31, 2024)

3. วิเคราะห์กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญา

เมื่อได้ศึกษากฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญา พบว่ามีบทบัญญัติของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ตั้งแต่ กฎหมายระดับประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ กฎกระทรวง ข้อบังคับ และคำสั่งระดับจังหวัด ได้แก่ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 กฎกระทรวงว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 คำสั่งจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบล พระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น 2457 ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย

ว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายอาญา หากพิจารณาในมิติความสำคัญ ชี้ให้เห็นว่ามีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทหลายฉบับ มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน บุคลากรของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้องหลายส่วน ซึ่งหากพิจารณาในแง่ความสำคัญ ย่อมชี้ให้เห็นว่าหลายหน่วยงานให้ความสำคัญกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในทางกลับกัน หากวิเคราะห์ถึงความทับซ้อนของอำนาจหน้าที่ ความแตกต่างกันในสาระสำคัญหลายประการ เช่น ความหลากหลายของหน่วยงานที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของเป้าหมาย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา นักวิจัยเห็นว่าเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา เนื่องจากจะเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ของหน่วยงาน เจ้าหน้าที่รัฐ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อกระบวนการไกล่เกลี่ยด้วย ดังจะเห็นจากตารางวิเคราะห์เปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา

ตารางที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา

ประเด็น สำคัญ	อำเภอ	องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น (อปต.)	กำนัน	ผู้ใหญ่บ้าน	คณะกรรมการ หมู่บ้าน	ผู้ไกล่เกลี่ย ที่บันทึกเป็น ตามกฎหมาย	ผู้ไกล่เกลี่ย โดยบุคคลทั่วไป (คนกลาง)	ผู้เสียหายที่แท้จริง และผู้มีส่วน จัดการแทนกับคู่กรณี
กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง	พระราชบัญญัติ ระเบียบบริหาร ราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และกฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย ความผิดที่มีโทษ ทางอาญา พ.ศ. 2553	คำสั่งจังหวัด แต่งตั้ง คณะกรรมการ ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบล	พระราชบัญญัติ ปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ไม่ได้รับอำนาจ หน้าที่ระบุถึง การไกล่เกลี่ย ระงับข้อพิพาท ตามกฎหมาย ข้อ 35	พระราชบัญญัติ ปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457 ไม่ได้รับ อำนาจหน้าที่ ระบุถึงการไกล่เกลี่ย ระงับข้อพิพาท ตามกฎหมาย ข้อ 28	ข้อบังคับกระทรวง มหาดไทย ว่าด้วย การปฏิบัติงาน ประกอบระดม ข้อพิพาท ของคณะกรรมการ หมู่บ้าน พ.ศ. 2530	พระราชบัญญัติ การไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท พ.ศ. 2562	กฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ซึ่งอาจ เป็นบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือบุคคลในพื้นที่ เป็นคนกลางได้	กฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา
คุณสมบัติ ผู้ไกล่เกลี่ย	(นายอำเภอ/ ปลัดอำเภอ)	คณะกรรมการ	-	-	คณะกรรมการ	- บุคคลซึ่งได้รับ การขึ้นทะเบียน และได้รับการแต่งตั้ง ให้ทำหน้าที่ ในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท - พนักงานสอบสวน ในชั้นสอบสวน - ภาคประชาชน (ศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาท ภาคประชาชน)	กฎหมาย ไม่ได้กำหนด คุณสมบัติ	ไม่มี
ขั้นตอน การไกล่เกลี่ย	กฎหมายบังคับ ให้ดำเนินการ ตามขั้นตอน	ให้ปฏิบัติตาม กฎหมายว่าด้วย การส่งเสริมและ ประนีประนอม ข้อพิพาทในชุมชน	-	-	กฎหมายบังคับ ให้ดำเนินการ ตามขั้นตอน	กฎหมายบังคับ ให้ดำเนินการ ตามขั้นตอน	กฎหมายไม่ได้ บังคับให้ดำเนินการ ตามขั้นตอน	กฎหมายไม่ได้ บังคับให้ดำเนินการ ตามขั้นตอน

ตารางที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา (ต่อ)

ประเด็น สำคัญ	อำเภอ	องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น (อปต.)	กำนัน	ผู้ใหญ่บ้าน	คณะกรรมการ หมู่บ้าน	ผู้ไกล่เกลี่ย ที่ขึ้นทะเบียน ตามกฎหมาย	ผู้ไกล่เกลี่ย โดยบุคคลทั่วไป (คนกลาง)	ผู้เสียหายที่แท้จริง และผู้มีส่วน จัดการแทนผู้กระทำความผิด
รูปแบบ การไกล่เกลี่ย	กฎหมายบังคับ ให้มีรูปแบบ	คำสั่งแต่งตั้ง ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ไม่ได้กำหนดรูปแบบ ไว้ชัดเจน	-	-	กฎหมายบังคับ ให้มีรูปแบบ	กฎหมายบังคับ ให้มีรูปแบบ	ไม่มีกฎหมายบังคับ ให้มีรูปแบบ	ไม่มีกฎหมายบังคับ ให้มีรูปแบบ
ความผิดทางอาญา ที่นำมาสู่กระบวนการ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	ความผิดอัน ยอมความได้ และมีไปเป็นความผิด เกี่ยวกับเพศ	ความผิด ยอมความกันได้	-	-	คดีอาญาประเภท ความผิดยอมความ กันได้	ความผิดอัน ยอมความได้ (2) ความผิดลหุโทษ ตามมาตรา 390 มาตรา 391 มาตรา 392 มาตรา 393 มาตรา 394 มาตรา 395 และมาตรา 397 แห่งประมวล กฎหมายอาญา และความผิด ลหุโทษอื่นที่ไม่กระทบ ต่อส่วนรวมตามที่ กำหนดใน พระราชบัญญัติ	เฉพาะความผิด อันยอมความได้	เฉพาะความผิด อันยอมความได้

ตารางที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา (ต่อ)

ประเด็น สำคัญ	อำเภอ	องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น (อปต.)	กำนัน	ผู้ใหญ่บ้าน	คณะกรรมการ หมู่บ้าน	ผู้ไกล่เกลี่ย ที่ขึ้นทะเบียน ตามกฎหมาย	ผู้ไกล่เกลี่ย โดยบุคคลทั่วไป (คนกลาง)	ผู้เสียหายที่แท้จริง และผู้มีส่วน จัดการแทนกับผู้กรณี
การกำหนดระยะเวลา ในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาททางอาญา	กฎหมายไม่ได้ กำหนดระยะเวลา	กฎหมายไม่ได้ กำหนดระยะเวลา	กฎหมายไม่ได้ กำหนดระยะเวลา	กฎหมายไม่ได้ กำหนดระยะเวลา	กฎหมายไม่ได้ กำหนดระยะเวลา	คดีอยู่ในระหว่าง การสอบสวนหรือ พิจารณาตัดสินของ พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลอาญา 36 - ภาคประชาชน (ศูนย์ไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทภาค ประชาชน) ก่อนคดีถึง พนักงานสอบสวน	จนกว่าคดีถึงที่สุด มาตรา 35 วรรค 2	จนกว่าคดีถึงที่สุด มาตรา 35 วรรค 2
หน่วยงานกลาง ที่รับผิดชอบ	กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง การบริหารราชการ ส่วนภูมิภาค	กระทรวงมหาดไทย กรมส่งเสริม การปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น (อปท.)	กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง การบริหารราชการ ส่วนภูมิภาค	กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง การบริหารราชการ ส่วนภูมิภาค	กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง การบริหารราชการ ส่วนภูมิภาค	- กระทรวงยุติธรรม - การไกล่เกลี่ย โดยภาคประชาชน (กรมคุ้มครองสิทธิ และสิทธิเสรีภาพ)	ไม่ได้รับไว้เฉพาะ	ไม่ได้รับไว้เฉพาะ

หมายเหตุ. จากนักวิจัยรวบรวมและจัดทำเอง

ตารางเปรียบเทียบ พบว่า (1) มีกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับหลายฉบับ (2) มีหน่วยงานบุคลากรที่รับผิดชอบ เข้ามาเกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน (3) มีขั้นตอนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายนั้น (4) ความผิดทางอาญาที่นำมาสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทส่วนใหญ่เหมือน แต่บางส่วนแตกต่างกัน และ (5) รูปแบบและระยะเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแตกต่างกัน ย่อมส่งผลอุปสรรคต่าง ๆ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา ดังนี้ ปัญหาอุปสรรคในการสร้างความสับสนในอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ความซ้ำซ้อนของภารกิจของหน่วยงาน สร้างภาระงานให้กับหน่วยงาน และใช้บุคลากรและงบประมาณเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการป่วยเปี่ยงไม่ดำเนินการตามกฎหมายเนื่องจากมีหลายภาคส่วนในการดำเนินการ ปัญหาในการปฏิบัติตามขั้นตอนของกฎหมาย โดยเฉพาะประชาชน เกิดความสับสนและความไม่ชัดเจนในการปฏิบัติตาม รวมถึงความรู้ความเข้าใจในกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมขึ้นในการปฏิบัติตามกฎหมาย

นอกจากนี้ จากตารางเปรียบเทียบอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาดังกล่าวมานักวิจัยเห็นว่า ระบบและกลไกของรัฐที่ออกแบบเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังกล่าวมาขัดต่อแนวคิดหลักการในการบริหารกระบวนการยุติธรรมของรัฐธรรมนูญ (ฉบับปัจจุบัน) ดังปรากฏบทบัญญัติที่ว่า “รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก

รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร” (Constitution of the Kingdom of Thailand 2017, Section 68) โดยเฉพาะกรณีรัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่มีกฎหมาย ระเบียบให้อำนาจหน่วยงานที่หลากหลาย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประชาชน นักวิจัยเห็นว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญา ไม่บรรลุผลตามเป้าหมายด้วยรัฐจึงจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้สะดวก รวดเร็ว

ปัญหาอีกประการ คือ ความผิดทางอาญา บางลักษณะสามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาในชั้นการสอบสวนให้กระทำได้ในคดีความผิดถึงแม้ความผิดเหล่านี้จะเป็นความผิดต่อรัฐ คือ ความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินสามปีตามบัญชีท้ายประกาศในมาตรา 41 ของพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ได้แก่ ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายจากการชุมนุมต่อสู้นั้นตามมาตรา 294 ความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามมาตรา 295 ความผิดฐานทำร้ายร่างกายโดยมีเหตุฉกรรจ์ตามมาตรา 296 ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ได้รับอันตรายสาหัสจากการชุมนุมต่อสู้นั้นตามมาตรา 299 วรรคหนึ่ง ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส มาตรา 300 และความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334 ป.อาญา (Surathin Chaithongkham, 2022, p. 23) นักวิจัยเห็นว่า เพื่อให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาไม่ขัดแย้งกับเจตนารมณ์ของการบัญญัติลักษณะความผิดทางอาญา

ตามประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน ซึ่งเป็นกฎหมายสาระบัญญัติ (Substantive law) ควรพิจารณาปรับปรุง แก้ไขประมวลกฎหมายอาญาในฐานความผิดดังกล่าวให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เนื่องจากหากไม่มีการปรับปรุงแก้ไขจะส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งในการดำเนินคดีอาญาตามวิธีพิจารณาความอาญาระหว่างอำนาจในการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหายกับอำนาจการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ ที่กำหนดไว้ว่า ในคดีซึ่งมิใช่ความผิดต่อส่วนตัว การถอนคำร้องทุกข์ เช่นนั้นย่อมไม่ตัดอำนาจพนักงานสอบสวนที่จะสอบสวนหรือพนักงานอัยการที่จะฟ้องคดีคดีนั้น และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในความผิดอาญาตามมาตรา 41 (3) พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 เมื่อการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทสำเร็จ ก็ไม่ทำให้สิทธินำคดีอาญาฟ้องมาระงับไปตามมาตรา 39 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากเหตุที่ทำให้คดีอาญาระงับมีเพียง 7 เหตุ ได้แก่ (1) ความตายของผู้กระทำผิด (2) ในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้องหรือยอมความกัน โดยถูกต้องตามกฎหมาย (3) เมื่อคดีเลิกกันตามมาตรา 37 (4) เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง (5) เมื่อมีกฎหมายออกใช้ภายหลังการกระทำผิดยกเลิกความผิดเช่นกัน (6) คดีขาดอายุความ และ (7) เมื่อมีกฎหมายยกเว้นโทษ

■ สรุปและข้อเสนอแนะ

1. สรุป

แนวคิด หลักการกำหนดความผิดทางอาญา และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญา

โดยมุ่งเน้นที่ความผิดอันยอมความได้ บทนี้ นำเสนอกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยในพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาระบุถึงปัญหาสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความสับสนในขอบเขตอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน การบ่ายเบี่ยงไม่ดำเนินการตามกฎหมาย และความไม่ชัดเจนในขั้นตอนปฏิบัติสำหรับประชาชน นอกจากนี้ ยังพบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ย โดยเฉพาะประเภทความผิดที่สามารถไกล่เกลี่ยได้และประเด็นสำคัญเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในทางอาญาจะสำเร็จลงได้หรือไม่ มีปัจจัยสำคัญ คือ ความยินยอมของผู้เสียหายที่แท้จริงในการสมัครใจเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญา เพราะหากผู้เสียหายที่แท้จริงไม่ประสงค์จะเข้าไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในทางอาญาที่ตนเองได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดนั้น กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทฯ ย่อมไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามแนวคิด หลักการ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้อีกประการ คือ ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดก็ต้องมีความประสงค์เข้าสู่กระบวนการในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญาเช่นกัน ซึ่งในพื้นที่ศึกษาตำบลพังโคน มีตัวอย่างการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญา อันเนื่องมาจากผู้เสียหายที่แท้จริง ผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไม่ยินยอมเข้าร่วมกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่สำเร็จผลและประการสำคัญแนวคิด หลักการดำเนินคดีอาญา โดยผู้เสียหายควบคู่กับความผิดทางอาญาต่อส่วนตัวเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา

ที่กฎหมายมุ่งประสงค์จะคุ้มครอง การนำคดีอาญาอันความยอมความได้ในลักษณะต่าง ๆ เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญานักวิจัยเห็นว่า โดยภาพรวมส่วนใหญ่ของกระบวนการดังกล่าวไม่ขัดหรือแย้งกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเพราะกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเปิดโอกาสให้ยุติข้อพิพาทได้ในกรณีความผิดอันยอมได้ ซึ่งเป็นการหนุนเกื้อให้กระบวนการยุติธรรมกระแสเสริมเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สร้างความสงบเรียบร้อยให้กับสังคมได้อีกช่องทางหนึ่ง ลดภาระทั้งบุคลากรภาระงาน และงบประมาณของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก

แม้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีอาญาจะมีปัญหาอุปสรรคจากกฎหมายระเบียบต่าง ๆ โดยตรงรวมถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก็ตาม หากมีการปรับปรุง แก้ไขอย่างเป็นระบบย่อมส่งผลให้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสอดคล้องกับแนวคิดในการไกล่เกลี่ยทางอาญาซึ่งเป็นแนวทางใหม่ในระบบกฎหมายอาญา ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อลดจำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการศาล ส่งเสริมความยุติธรรมเชิงฟื้นฟู (Restorative Justice) ที่มุ่งเน้นการแก้ไขความเสียหายของผู้เสียหายและความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดลดภาระของกระบวนการยุติธรรมและเสริมสร้างความยืดหยุ่นในระบบกฎหมาย (Retnaningrum, 2018)

2. ข้อเสนอแนะ

การไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทในคดีอาญารวมถึงพื้นที่ตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี มีข้อเสนอแนะทั้งกระบวนการเรียนรู้กฎหมาย การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะระยะสั้น

1.1) การส่งเสริมระบบนิเวศเรียนรู้ทางกฎหมาย (Legal Learning Ecosystem: LLE) ให้เกิดขึ้นในชุมชน ผู้ชุมชน ประชาชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตามกฎหมาย และเข้าใจกฎหมายและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท อาทิ การสร้างการรับรู้ สื่อสารประชาสัมพันธ์ในวงกว้างระหว่างชุมชน หมู่บ้าน และประชาชน เพื่อสร้างการรับรู้และเห็นความสำคัญของกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางอาญา โดยเฉพาะลดภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีหลัก ลดความขัดแย้งของคู่กรณี

1.2) การส่งเสริมและให้ความรู้โดยทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในทางอาญาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง และนำเทคโนโลยีเป็นช่องทางการส่งเสริม

1.3) การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างง่าย ๆ ชัดเจนผ่านช่องทางการเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน หมู่บ้าน อาทิ คู่มือความรู้ คลิปเสียงผ่านหอกระจายข่าว ชุมชน แผ่นพับ คลิปวิดีโอ หนังสือ เป็นต้น เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาทคดี รวมถึงคดีอาญา

2) ข้อเสนอแนะระยะกลาง

2.1) การพัฒนาแกนนำและผู้นำชุมชน ประชาชนให้มีความรู้และทักษะในการไกล่เกลี่ยระดับข้อพิพาททางอาญา

2.2) การพัฒนาระบบในการส่งต่อข้อพิพาทในทางอาญาที่อยู่นอกเหนืออำนาจหน้าที่ของชุมชน หมู่บ้านไปยังหน่วยงานภาครัฐต่อไป

3) ข้อเสนอแนะระยะยาว

3.1) การพิจารณาปรับปรุง แก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ ได้แก่

ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการปฏิบัติงาน ประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการ หมู่บ้าน พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 กฎกระทรวง ว่าด้วยการไกล่เกลี่ยความผิดที่มีโทษทางอาญา พ.ศ. 2553 ลดความซ้ำซ้อนคู่ให้อยู่ภายใต้กฎหมายหลักพระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ฉบับเดียว

3.2) การพิจารณาปรับปรุง แก้ไขกฎหมายอาญาสารบัญญัติสำหรับความผิดทางอาญาต่อรัฐบาลลักษณะ ให้เป็นความผิดอันยอมความได้ เช่น ความผิดฐานเข้าร่วมในการชุมนุมต่อสู้และมีผู้ถึงแก่ความตายจากการชุมนุมต่อสู้นั้นตามมาตรา 294 ความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามมาตรา 295 ความผิดฐานประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัสตามมาตรา 300 ประมวลกฎหมายอาญาให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐที่จะนำระบบการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาททางอาญามาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

■ กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าได้รับทุนสนับสนุนจากงานวิจัย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระคุณ คณะนิติศาสตร์ คณบดี ผู้บริหาร คณะกรรมการวิจัยคณะ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องไว้ ณ โอกาสนี้

ลำดับต่อมาขอขอบพระคุณนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพังโคน นิติกรชำนาญการ และผู้นำชุมชน ประชาชนที่เสียสละเวลาเข้าร่วมเป็นอย่างดีในกิจกรรมต่างๆ ของโครงการวิจัยจากบ้านหนองหอย บ้านด่านหม่วน

และหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลพังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการ ผู้แทนจากสำนักงานยุติธรรมจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้อนุญาตให้เข้าสัมภาษณ์เก็บข้อมูลซึ่งเกิดประโยชน์ยิ่งต่อเป้าหมายของการวิจัยเป็นอย่างดี

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ฉบับนี้ได้รับคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิ (แบบไม่เปิดเผยชื่อผู้ประเมินและนักวิจัย) จำนวน 3 ท่าน จึงมีชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย ทั้งนี้ หากงานวิจัยนี้มีข้อบกพร่อง ผิดพลาดประการใด ๆ ข้าพเจ้าในฐานะนักวิจัยขอน้อมรับนำกลับมาปรับปรุงในโอกาสต่อไป หากงานวิจัยนี้มีประโยชน์ ขอยกประโยชน์ให้กับประชาชนในพื้นที่ศึกษา

■ บรรณานุกรม

Administrative Organization Act B.E. 2534. Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560.

Legal Aid Center, Faculty of Law, Ubon Ratchathani University. (2022). Record of Dispute Resolution Activities at the Phang Khen Subdistrict Administrative Organization – Leadership Forum, March 4, 2022, at Aiyarinphiman Auditorium, Phang Khen Subdistrict Administrative Organization, Phang Khen Subdistrict, Na Tan District, Ubon Ratchathani Province. Ubon Ratchathani: Legal Aid Center.

- Palida Kannarit & Pavinee Praithong. (2011). Problems of criminal case mediation: A case study of Singburi Provincial Court. *Journal of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University*, 8(2).
- Prangrat Kaekpheng. (2023). *A model for community-based dispute mediation in Sam Ngam Subdistrict Municipality, Don Tum District, Nakhon Pathom Province [Unpublished Master's thesis] Thammasat University.*
- Retnaningrum, D. H. (2018). Penal mediation from the perspective of criminal law (Study of the settlement of criminal cases by mediation). In *The 1st International Conference on Law, Governance and Social Justice*. Retrieved September 25, 2024, https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/15/shsconf_icolgas2018_08009.html
- Somchai Srisombat. (2022). Obstacles to criminal case mediation in rural Thai communities. *Khon Kaen University Law Journal*, 40(2).
- Somkiat Tangkitvanich, et al. (2011). Legal Studies of the Criminal Justice System in Thailand: Full Research Report Submitted to the Thailand Research Fund (TRF). Bangkok: Thailand Research Fund.
- Srisran S., Polpanthin Y. (2017). The development of conflict reconciliation mediation Model by community. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 10(1).
- Strategy and Planning Division, Monitoring and Evaluation Group, Office of the Permanent Secretary, Ministry of Justice, 2565.
- Surathin Chaithongkham. (2022). Mediating criminal disputes. *Interdisciplinary Sripatum Chonburi Journal*, 7(3).

